

نکته

ضرورت آینده‌پژوهی در حوزه رفاه و تأمین اجتماعی

زهرا نوروزی

آینده‌پژوهی در سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان بزرگ‌ترین نهاد بیمه‌ای کشور و خریدار خدمت درمان‌بایش از ۴۵ میلیون نفر جمعیت تحت پوشش که سهمی بی‌بدیل در ایجاد رفاه و امنیت اقتصادی و اجتماعی جامعه تحت پوشش خود داشته است، از اهمیت فراوانی برخوردار است. به‌طوری که ایجاد هر گونه خلل در این حوزه نقضی فاحش و ویرانگر در خدمت‌رسانی به افراد تحت پوشش خواهد داشت.

این سازمان پیش از بروز هر گونه بحران، باید با مطالعات جامع و پیش‌بینی تحولات آینده، با ایفای نقشی راهبر گونه از بروز بحران‌ها جلوگیری کند و افراد تحت پوشش را به سرمنزل آسایش و امنیت اقتصادی و اجتماعی رهنمون سازد.

در این مسورد عناصر مهمی چون افزایش تعداد سالمندان در کشور در سال‌های آتی، بحران ناشی از رشد ناکافی تولید ناخالص داخلی، همچنین بحران‌های ناشی از تحریم و عوامل طبیعی همچون سیل و بیماری‌های همگانی، از موضوعاتی است که باید با برنامه‌ریزی‌های بسیار دقیق، منسجم و متمرکز و بدون‌الگویی مناسب مهار شود. بدیهی است در این عرصه، پیش‌بینی آینده و رصد تمامی نیازها و امکانات امری اجتناب‌ناپذیر است. به‌عنوان مثال افزایش جمعیت سالمند و احتیاجات روزافزون آنها در دوران بازنشستگی از جمله هرزینه‌های درمانی و ایجاد زیرساخت‌های لازم، بار فزاینده‌ای بر دوش نسل جوان آینده و تولیدکنندگان بالفعل خواهد گذاشت. آنچه حائز اهمیت است آن است که تولیدکنندگان در آینده چگونه می‌توانند علاوه بر تأمین هزینه‌های بازنشستگان و تأمین نیازهای افراد سالمند و از کارافتاده که توان تولید و کسب‌وکار ندارند، سهمی را نیز به هزینه‌های ناشی از بازنشستگی خود در سال‌های بعداخصاص دهند. این موضوع چالش عظیمی در نحوه کسر هرزینه‌ها و چالش‌ی عظیم‌تر در چگونگی افزایش و توسعه تولید، ایجاد زیرساخت‌ها و هم‌گامی با تحولات اجتناب‌ناپذیر در عرصه جهانی در پی خواهد داشت. به‌نظر می‌رسدنقدن مطالعات در گذشته کم‌توجهی دست‌اندر کاران سابق به حوزه آینده‌پژوهی و نداشتن اقبال به تصمیم‌سازی با به‌کارگیری روش‌های آینده‌پژوهی، مشکلات فعلی را به وجود آورده است. با این وضع ادامه روند پیش‌رو میسر نیست و موجد بحران‌های عظیم اجتماعی در سال‌های نه‌چندان دور خواهد بود. همچنین افزایش غیرمترقبه رقابت در عرصه بین‌المللی، گسترش سطح انتظارات بیمه‌شدگان، تغییرات سریع فناوری و آگاهی عامه مردم درباره نحوه بهره‌مندی سایر جوامع از تأمین اجتماعی استاندارد، از موارد غیرقابل اجتناب در این حوزه است. ادامه روند فعلی در مواجهه با این عناصر از ضروریات است که رفع آن در حال حاضر و در آینده از کارکردهای اساسی مورد توقع در حوزه آینده‌پژوهی است. در این راه تهدیدات روزافزون اقتصادی، اجتماعی و امنیت‌ملی، ناکارایی طرح‌های شستاب‌ده و اعمال سلیقه‌های غیر علمی به‌عنوان بخشی از چالش‌های حوزه آینده‌پژوهی متصور است. در حقیقت آینده‌پژوهی متولی حوزه‌ای است که تاکنون به آن توجه کافی نشده و غیر علمی بودن اقدامات و تدابیر گذشته، راه را برای بروز بحران‌های دامنگیر در حوزه اثر تأمین اجتماعی هموار کرده است.

حوزه آینده‌پژوهی با کارشناسی وضعیت فعلی جامعه و سازمان، همچنین مطالعه تخصصی در حوزه بین‌الملل و در هماهنگی کامل با تمامی حوزه‌های سیاسی، امنیتی و اجتماعی، راهکار برون‌رفت از بحران‌های فعلی و آتی و برآوردن توقعات روزافزون جامعه را فراهم می‌کند. آنچه تاکنون به‌صورت شایسته به آن پرداخته نشده و چالش‌های عظیم فعلی را به وجود آورده است.

ذکر معضلات فعلی و آتی، سازمان تأمین اجتماعی را بر آن می‌دارد که بدون نومیذی از آتیه و با تمرکز و رویکردی علمی و با تمسک به اندیشمندان دلسوز و کارآمد در این حوزه، اقدامات و مطالعاتی واجد اثر برای رفع معضلات فعلی و آتی و اتخاذ تصمیمات علمی و واقعی داشته باشد.

با بهره‌بردن از این شناخت، موقعیت کنونی خود را تشخیص می‌دهند و کارهایشان را دنبال می‌کنند تا زبستر زمان و فضای مادی به اهداف معنوی و اجتماعی خود برسند. در ادامه به سه نمونه از بهترین مقالات ارائه شده در زمینه آینده‌پژوهی پرداخته‌ایم که خلاصه آنها را در ادامه می‌خوانید.

عین حال در حوزه‌های سلامت و رفاه یکی از مهم‌ترین اهداف بیمه‌ها و تأمین اجتماعی برای آن که خردمندانه عمل کنند، باید آگاهی نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران باشد. همچنین واکنش‌ها و نیروهای خارج از کنترل را بررسی کنند تا پیامدهای آینده آن را بشناسند. سازمان‌های تأمین اجتماعی

مختلف مأمور شدند که فناوری‌های نوظهور در صدسال آینده را پیش‌بینی کنند. بررسی آنها شش مقوله دگرگونی‌های پراهمیت علمی، مهار جمعیت، اتوماسیون، پیشرفت در زمینه دانش هوافضا، جلوگیری از جنگ و سامانه‌های جنگی را شامل می‌شد. از افراد خواستند ضمن ارائه ارزیابی خود، پراکندگی پاسخ‌های سایرین را در نظر گرفته و نهایتاً ارزیابی‌های پیش‌بینی ظهور فناوری‌های دهه‌های پسین، دقیق بود. به‌این ترتیب آینده‌پژوهی که در آغاز تنها با اهداف نظامی به‌وجود آمده بود، از دهه شصت میلادی در مقام یک فعالیت عمومی، تحولی عظیم در علوم انسانی با پیشگویی علمی و دقیق تر ایجاد کرد.

در ادامه دهه شصت آینده‌پژوهی به‌عنوان یکی از رشته‌های نوین دانش پایه‌ریزی شد و نخستین دوره در بنیاد پلی تکنیک ویرجینیا تدریس شد. رشته آینده‌پژوهی در ایران قدمتی کمتر از یک دهه دارد و گروه آینده‌پژوهی دانشگاه تهران مهم‌ترین گروه آینده‌پژوهی کشور است که از سال ۱۳۸۹ فعالیت خود را آغاز کرده است. اکنون دانشگاه‌ها، مراکز عالی پژوهشی و تحقیقاتی از جمله مؤسسه عالی پژوهش‌های تأمین اجتماعی به آموزش و تحقیق در این رشته مشغول هستند.

به‌کارگیری این علم می‌تواند آینده را به امری قابل پیش‌بینی تر تبدیل کند تا با اقدامات هدفمند بتوانیم آن را طراحی کنیم. در

مسیریابی آینده نظام سه لایه تأمین اجتماعی

تغییر جامعه را بدهد. همچنین هر گونه تلاش برای توسعه نظام تأمین اجتماعی بدون شناخت کافی از آینده و مسیر پیش‌رو نه تنها در دستیابی به اهدافش (مبارزه با فقر، کاهش نابرابری و ارتقای رفاه و توسعه ملی) شکست می‌خورد، بلکه هرزینه‌های اقتصادی‌ای را تحمیل می‌کند که بنا به حساسیت امنیتی، پیامدهای غیرقابل جبرانی خواهد داشت. در بخش پایانی نیز از نظام سه لایه تأمین اجتماعی که به‌عنوان جدیدترین اقدام برای توسعه نظام تأمین اجتماعی ایران به تصویب رسیده، نام می‌برد. این نظام، اقتباسی است از استراتژی دوبعدی (افقی و عمودی) توسعه نظام تأمین اجتماعی که توسط سازمان بین‌المللی کار ارائه شده است. البته اجرای آن در زمان حاضر، چالش‌هایی پیش‌روی نظام تأمین اجتماعی قرار می‌دهد. در این بین منابع اقتصادی عمومی در سال‌های اخیر، دولت را با چالش رایج تأمین اجتماعی در کشور‌های در حال توسعه مواجه ساخته که همانا کمبود منابع اقتصادی برای اجرای طرح‌هاست. راهکار پیشنهادی برای غلبه بر این دوراهی نیز، اتخاذ دستور العمل‌های «کار شایسته» است که توسط سازمان بین‌المللی کار ارائه شده است. همچنین پیشنهاد دیگر در زیرمجموعه آینده‌پژوهی در حوزه سیاست‌های اصلاحی و ترمیمی مدل سه لایه تأمین اجتماعی ایران به‌منظور اثر بخشی با توجه به عوامل زیر است:

- طراحی سیاست‌های مبتنی بر مؤلفه‌های اقتصادی و جمعیت‌شناختی مؤثر بر آن
- طراحی سیاست‌هایی به‌منظور کارایی در استفاده از منابع و شفافیت نظام مالی
- طراحی سیاست‌های همراه «کار شایسته» و ادغام آن در نظام تأمین اجتماعی

منبع: فصلنامه علمی- پژوهشی سیاستگذاری عمومی، زمستان ۱۳۹۵

سلامت اجتماعی و رویکرد آینده پژوهی

سلامت اجتماعی در زندگی روزمره.

– استمرار و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی هویت اسلامی – ایرانی در بین شهروندان.

– ترسیم روش‌های آموزشی، علمی، معرفتی و معنوی آینده مطلوب و هنجاری سبک زندگی اسلامی – ایرانی شهروندان از سوی دستگاه‌های اجرایی و حاکمیتی.

– ترسیم سناریوهایی جهت مدیریت بهینه فرصت‌ها و استعداد‌های اجتماعی، روانی و معنوی شهروندان در زندگی.

– ارتقای منزلت اجتماعی، علمی، حمایتی و مهارتی شهروندان.

– در نظر گرفتن متغیرهای نشاط و شادکامی شهروندان نسبت به زندگی اجتماعی در برنامه‌ها و چشم‌اندازهای سلامت کشور، آموزش و تشویق شهروندان به رعایت رفتارها و اخلاق (معنوی و اجتماعی) و شهروندمداری در سطح جامعه.

– افزایش و حمایت مادی و معنوی از مراکز خدمات مشاوره‌ای و اجتماعی و مددکاری، ارتقای اخلاقی اجتماعی، حرفه‌ای و معنوی در بین اعضای خانواده با تأکید بر فرهنگ اسلامی – ایرانی.

– آموزش در سطح خانواده در راستای جلوگیری از طرد و انزوای اجتماعی (سالمندان، زنان و جوانان) و... تقویت رفتارهای اجتماعی همچون (همیاری، همکاری، همدردی) و... در بین اعضای خانواده، ارتقای کیفی سطح تعاملات، ارتباطات و اخلاق در بین اعضای خانواده، خویشاوندان، آشنایان، همکاران و همسایگان.

– تقویت نگرش مثبت، خودباوری، شکوفایی خلاقیت‌ها در بین اعضای خانواده و جامعه.

منبع: همایش ملی آینده‌پژوهی سال ۱۳۹۳

سیاست‌های تأمین اجتماعی، به‌عنوان محور کلیدی سیاست‌های اجتماعی، همواره اهمیت ویژه‌ای نزد دولت‌ها داشته است. با بررسی موشکافانه جایگاه فعلی نظام تأمین اجتماعی ایران و سپس شناسایی مسیر و مقصد آینده آن جهت نیل به اهداف مربوطه، این نظام را نیازمند طراحی و اجرای دو دسته سیاست‌های برنامه‌های سازگار با مختصات اقتصادی و سیاست‌های حکمرانی خوب نظام تأمین اجتماعی می‌داند تا رسیدن به «تأمین اجتماعی پویا» با موفقیت حاصل شود.

در مقدمه این مقاله به سیر تکامل تأمین اجتماعی که هنوز ادامه دارد پرداخته شده است؛ روندی که از سال ۱۸۸۱ در آلمان با تصویب قانون بیمه‌های اجتماعی آغاز شد و به سرعت به دیگر کشورها تسری پیدا کرد و در سال ۱۹۴۸ و در اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد، تأمین اجتماعی به‌عنوان یک حق بشری مطرح شد.

پس از آن اتخاذ خط‌مشی‌های تأمین اجتماعی در کشورهای در حال توسعه به‌عنوان ابزاری برای رفع نابرابری‌های اجتماعی و مبارزه با فقر رایج شد. سابقه تأمین اجتماعی در ایران به تصویب اولین قانون استخدای در سال ۱۳۰۱ بازمی‌گردد که طی آن نظامی برای بازنشستگی به وجود آمد. در طول این سال‌ها نیز پس از تغییرات فراوان، «قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی» در سال ۱۳۸۳ به تصویب شورای نگهبان رسید تا سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان رکن اساسی نظام بیمه‌ای کشور هم‌سو با خط‌مشی‌های کلان نظام جامع تأمین اجتماعی به فعالیت خود ادامه دهد. اما هنوز می‌توان توسعه این نظام را یک چالش دانست به نحوی که هم در برگیرنده اعضای بیشتر و هم برنامه‌های متنوع‌تری شود تا پاسخگوی نیازهای جامعه باشد. به باور این پژوهش چنانچه نظام تأمین اجتماعی فاقد پویایی لازم باشد، نمی‌تواند پاسخ نیازهای در حال

سلامت اجتماعی به‌عنوان یکی از شاخص‌های رفاه اجتماعی در مطالعات آینده‌پژوهی در راستای ارتقای کیفیت زندگی و پیشگیری از مخاطرات، از اهتمام بسیاری برای بهز یستن برخوردار است. هدف این مطالعه ارائه تدابیری برای توانمندسازی پایدار در جهت توسعه همه‌جانبه زندگی اجتماعی شهروندان و نسل‌های آینده است. زیرا رویکرد آینده‌پژوهی در سلامت اجتماعی، درک روندها و بسترسازی رویدادهایی است که بتواند بهز یستن پایدار را از طریق اتخاذ راهبردها و راهکارهایی فراهم کند.

ترویج مطالعات آینده‌پژوهی و ایجاد بسترهای فکری مورد نیاز می‌تواند در قالب برنامه‌هایی در بخش سلامت به ارتقای سلامت اجتماعی کمک کند. با توجه به اصولی که در چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ ایران مشاهده می‌شود، جامعه بر خوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع متناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مندان محیط زیست مطلوب خواهد بود. با این حال این مقاله برای محقق ساختن این اهداف، تلاش‌هایی از جمله تولید مستندات علمی و آموزشی در حوزه آینده‌نگاری بخش سلامت و اقدامات عملی و کاربردی در این زمینه را ضروری دانسته است. برای رسیدن به این امر، باید تحولی در شیوه‌های مدیریتی ایجاد شود و دیدگاه‌های آینده‌نگاری در بخش سلامت به‌عنوان یک راهبرداسترژیک در نظر گرفته شود. یکی از موانع موجود در این مسیر، واگذار نشدن فعالیت‌ها به بخش خصوصی است. دیگر پیشنهادات این مقاله از این قرار است:

– اهتمام مادی و معنوی دستگاه‌ها و نهاد‌های دولتی و حاکمیتی به پژوهش‌ها و نیازسنجی‌های سلامت اجتماعی، تدوین طرح جامع نقشه علمی و اجرایی بهره‌مندی و ارتقای شاخص‌های سلامت اجتماعی و کیفیت زندگی، پیشگیری و ارائه تدابیر پایدار از مخاطرات آسیب‌زای فقر فرهنگی و اجتماعی شهروندان، ارتقای سواد معرفتی و آگاهی عمیق شهروندان نسبت به استمرار شاخص‌های